

Tapani Kelomäki 1951–2022

Tapani Kelomäki E. N. Setälä -seminaarissa Helsingin yliopiston pienessä juhlasalissa 3.3.2014. Kuva: Saša Tkalčan.

Helsingin yliopiston suomen kielen yliopistonlehtori Tapani Kelomäki menehtyi 5.8.2022 pitkällisen sairastamisen päätteeksi ja akateemisesti tarkastellen työnsä ääreen: hänen viimeiseksi jäänyt, tieteenalan historiaa käsittelevä kirjoituksensa ”Martti Rapola ja Paavo Ravila fennistiikan ja fennougristiikan keskeisvaikuttajina” julkaistiin *Virittäjässä* 4/2022 postuumisti.

Kelomäki oli stadilainen. Maunulan yhteiskoulusta ylioppilas päätyi 1970-luvulla Helsingin yliopistoon lukemaan pääaineenaan yleistä kielitiedettä ja sivuaineinaan suomen kieltä sekä filosofiaa. Humanistinen tieteenala oli alusta pitäen Kelomäelle selvästi ominta aluetta.

Kelomäen yhdenjaksoinen palvelus Helsingin yliopistossa alkoi vuonna 1985,

ja se kesti yli kolme vuosikymmentä aina hänen eläköitymiseensä asti 31.12.2016. Jo 1980-luvun alkupuolella Kelomäki toimi opiskelija-aikoinaan Helsingin yliopistossa esimerkiksi kesätoissa ja muissa tilapäisissä tehtävissä. Pysyvämmät työtehtävät käynnistyivät professori Fred Karlssonin, tulevan pitkäaikaisen kollegan, luotsaamassa yleisen kielitieteen laitoksessa assistenttina sekä hallintotehtävissä muun muassa klassisti Martti Nymanin tutkijatoverina. 1980- ja 90-luvun taitteen molemmin puolin Kelomäki toimi Suomen kielitieteellisen yhdistyksen johtokunnassa ja muun muassa yhdistyksen julkaisun toimitustöissä. Helsingin yliopiston suomen kielen laitokseen Kelomäki siirtyi lehtoriksi syys-

lukukauden 1997 alussa (yliopistonlehtorina alk. 1.8.2002) palvelen työuransa pääjakson tässä tehtävässä.

Tutkijana Kelomäki oli pikemmin generalisti kuin spesialisti. Tässä mielessä hän oli koulukuntiin sitoutumaton tutkija. Hän oli tutkijana verkkainen, pohtiva ja miettelias. Se kertoo hänen luonteenpiirteistään ja tutkijana valitsemastaan tyylistä, joka rehellisesti tunnusti tutkimustyön aidon mutkikkouden: ensin selvitelään, seulotaan ja setvitään oma aikansa (tutkimus), sitten julkaistaan (tuotos). Tällainen on arvostettava ja uskaliaskin piirre erilaisten määriin painottuneiden tiede- ja laatumittarien aikakaudella.

Kelomäen duunarijuuret veivät satamaan. Opiskelija-aikoinaan hän laatikin slangikeräelmän Helsingin ahtaajien sanastosta keruukertomuksineen. Varsinainen tutkijaksi päätyminen kävi kolmen opinnäytetyön temaattisesti yhtenäisen kisällintyön myötä: pro gradu -tutkielma 1986 (*Ekvatiivilauseen syntaksia ja semantiikkaa*), lisensiaatintyö 1988 (*Identiteetti lauserakenteessa*) sekä väitöskirja 1997 (*Ekvatiivilause*). Ekvatiivilause (esim. *Hilja Haahti on mielikirjailijani*) näyttäytyi Kelomäen tutkimuksessa perinteistä lauseenjäsennystä pakenevalta primitiiviltä, jossa hänen mukaansa esimerkiksi subjektia ei ole tai se on *ad hoc*, ja muun muassa siksi analyysin saattoi viedä tai palauttaa kaikkein muotopohjaisimmasta syntaksista merkitykseen: ”[ekvatiivi]Lauseen denotaatio on kahden intension koekstensionaalisuus, mikä on symmetristä ja siksi lausekin on symmetrinen” (*Ekvatiivilause*, s. 151). Väitöskirjassa pohdittiin yleisemminkin lauseenjäsennystä, kieliopillisia kategorioita, semanttisia rooleja ja ylipäätään kielenkuvauksen teoriaperinteen vaikuttimia analyysin ohjaimina. Samaa tematiikkaa ja syntaksia yleisesti koskevia artikkeleita Kelomäki julkaisi erityisesti *Virittäjässä* 1990-luvun lopulla. Juuri *Virittäjä* oli hänelle tärkeä julkaisukanava.

Väitöstutkimuksen kypsyttelyajan lisäksi tutkijana kypsyymistä osoittaa Kelomäen tuotannon ajallinen jakauma, sillä valtaosan julkaisuistaan hän tuotti opetuspainotteisena lehtoriaikanaan eli varttuneemmalla iällään. Kuitenkin jo yleiskielitieteellisessä suomen kielen väitöskirjassa (1997) näkyy Kelomäen tuotannon ja kielitieteellisen ajattelun kantavin ja silmiinpistävin piirre: meta-teoreettisuus (*Ekvatiivilause*, esim. s. 14). Hän kiinnitti kaiken aikaa huomiota tutkijan esiyemmärykseen, tutkimuskatsomusten luonnollistumiin, tieteellisen toiminnan tradition vaikuttavuuteen ja lingvistisen kuvauksen käsitteenmuodostuksen perusteisiin. Kielellisen ilmiön (esim. ekvatiivinen NP_{NOM} kop NP_{NOM} -rakenne) ja sitä koskevan teoreettis-metodisen toiminnan (esim. kielitaju ja korpusaineisto, kielioppimallit sekä käsite- ja kuvauserpinne) muodostama kokonaisuus oli toisen kertaluokan tutkimuskohteena aina läsnä. Näistä Kelomäki avoimesti myös puhui ja kirjoitti pitäen kielitieteellisen tutkimuksen itsensä tutkimista aktiivisesti esillä.

Kaksi muuta havaittavaa piirrettä Kelomäen julkaisuprofilissa selvästi kerryttävät metateoreettista ajattelua ja vahvistavat hänen generalistin luonnettaan tutkijana. Ensiksi vuosien mittaan Kelomäki laati lukuisia paneutuneita ja perusteellisia kirja-arvioita ja myös joitain filosofisesti orientoituneita kielitieteellisiä kirjoituksia (esim. Merleau-Pontyn fenomenologisesta kielikäsitteestä *Virittäjässä* 1/2001). Arviot käsittelivät monipuolisesti kielitieteen keskeisalueita (syntaksia, semantiikkaa, kognitiota) mutta erityisen silmiinpistävästi myös tieteenalan perusteita (esim. de Saussuren *Kurssi*), suuntauksia (esim. ranskalainen strukturalismi) ja tieteen institutionaalisia rakenteita (esim. SUS, tutkimuslaitos Suomen suku). Tällainen laaja-alainen lukeneisuus oli Kelomäen avaran katsannon takaaja, ja tällä tavoin hän koki luontai-

sella tavalla osallistuvansa tieteenalansa keskusteluihin osoittamalla kiinnostusta siihen, mitä joku oli tehnyt ja tutkinut. Samalla hän otti itsekin kantaa esimerkiksi fennistiikan itsetutkiskelun synteesestä, systematiikkaa ja peruskysymyksiä välttelevään vaatimattomuuteen (esim. ”Mihin hyvä fennistiikkaa riittää?”, *Virtittäjä* 4/2009).

Toiseksi erityisesti tutkijanuransa jälkipuolella Kelomäki keskittyi tieteenalan ja erityisesti fennistiikan ja fennougriistiikan historian omakohtaiseen tutkimiseen ja pohdiskeluun (esim. kansallisuusaatteesta *Virtittäjässä* 2/2013, E. N. Setälästä *Virtittäjässä* 2/2014). Tämän työskentelyn pääteos lienee Kelomäen toinen teos *Nuorgrammaattisuuden myytti suomen kielen tutkimuksessa* (2009). Tässä keskeisenä kohteena on E. N. Setälän aikaisen ja jälkeisen fennistiikan ja fennougriistiikan oletettu nuorgrammaattisuus ja sen tosiasiallinen aikalaisitseyttä suhteutettuna myöhemmin vakiintuneeseen käsitykseen äännehistorioivan aikakauden luonteesta suomalaisessa kielen tutkimuksessa. Metatason tarkastelua oli juuri vakiinnutetun historiakäsityksen mittauttaminen äännehistorioivan kauden tutkijoiden tosiasiallisilla kirjoituksilla ja toisaalta alan aiempien tulkintojen sekä itsereflektion puutteen esiin nosto ja arviointi.

Tuli siis reflektoida, tuli tavoitella tutkimuksen perusteita. Kelomäki totesi, että metateoreettinen pohdiskelu ”kohutuullisesti nautittuna ehkäisee älyllistä leipääntymistä” (”Lingvistiikan ja ekstralingvistiikan suhteesta”, *Kieli* 6 1991, s. 209) vain todettuaan edellä, että yleisemmin kielentutkimuksessa tieteenfilosofinen ja -sosiologinen keskustelu on lähes olematonta (mts. 208). Voi havaita tiettyä melkein-vieraantuneisuutta. Kelomäkeä tarkkaan kuunnellut saattoikin ehkä rivien väliin sijoitettuna joskus lukea hilttyä äitymistä ja jonkinlaista tutkijajaksilön kaipaamaa me-työtä. Hän osasi ar-

vostaa kaikkia niitä tutkijakollegoita, jotka vuosien saatossa metatutkimuksen parissa tilapäisestikin askaroivat, mutta kummasteli hieman sitä, että kollektiivisesti katsoen tällainen oli erikoisalaistuneella tieteenalalla kokonaisuudessaan näkyvänä osana lopulta harvinaista. Ehkä jonkinlaisen me-löydöksen Kelomäki koki – joskin tutkijanuraansa nähden harmillisen myöhään – toimittaessaan kokoelmaa *Käänteitä ja käsitteitä* (2019) ja kirjoittaessaan kokoelman ensimmäisen, johtavan artikkelin (”Kielitieteen käänteistä”). Tällä ja muilla epävirallisemmilla tavoilla Kelomäki aina virtteli ja piti yllä keskustelua alan perusteista ja rohkaisi opiskelijoita ja kollegoitakin tällaiseen.

Kokemusten kirjo ahtaamisesta akatemiaan rakensi Kelomäen henkilöön sellaisen sosiaalishistorian, joka onnistuneesti jalostuneena toimi ja vetosi. Opiskelijoiden ja kollegoiden keskuudessa Kelomäki tunnettiin tuttavallisemmin Keltsinä. Keltsin rauhallisuuteen kääritty karuus ja ahavuus, satamaa nähnyt olemus, vetosi moniin niissä opiskelija-saapumiserissä, jotka kahden kolmen vuosikymmenen aikana saivat lehtorin kurssien kautta ensi kerran kosketuksen muun muassa yleisen kielitieteen perusteisiin, suomen syntaksin saloihin tai myöhemmin maisterivaiheessa fennistiikan ja fennougriistiikan oppihistoriaan. Kun yliopistoon vaeltava nuorisosa kaikista sosiaalisista ilmiansuunnista, on ensi kurseilla väen vastaanottavalla leppoisalla lehtorilla pian valtiti käsissään. Omimpana itsenään hänet yleensä kohtasi rennosti farkuissa ja villa- tai t-paidassa helposti lähestyttävänä, ystävällisenä, tavalisena kundina. Keltsi osasi suhteen rakentamisen ja ylläpitämisen opiskelijoihin (toisinaan opiskelijan valmistumisen jälkeenkin), ja hän piti opiskelijoiden puolta esimerkiksi tutkintouudistuksissa ja yliopistohallinnon tukistuksissa. Hän myös johdatti ja rohkaisi opiskelijoita omakohtaiseen asioiden punnitsemiseen.

Opinnäytetöiden tai tutkimuksen ohjaajana Keltsi oli kollegiaalisesti silleen jättäjä. Hän ei tyrkyttänyt kantojaan mutta esitti näkemyksensä, ohjasi etäisyyttä säädellen ja koetti hienovaraisesti varmistella, että keskustelukumppanin itsenäinen päätöksenteko säilyy. Vastinkappaleensa löydettyään tällainen suhde muodostui hedelmälliseksi. Kollegana hän oli ammattitaitoinen ja ehdottoman reilu ja tasapuolinen. Työyhteisön erilaisissa haastavissa tilanteissa saattoi Tapanin ääni kuulua kaivaten perusteluja mutta samalla tavoitellen ratkaisua käsillä olevaan yhteiseen pulmaan.

Voi hyvin – ja tässä yhteydessä poismenneen hiljaisen toiveen mukaisesti surutta – todeta, että Tapani Kelomäkeä jäädään opettajana ja tutkijakollegana lämmöllä muistamaan. Kun aika jättää: niin sitä mennään, Keltsi, niin sitä mennään. Olit pidetty, lingvisti, mittava ihmisenä.

MARKUS HAMUNEN
etunimi.sukunimi@xamk.fi
suomen kielen ja viestinnän lehtori
Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa

SUSANNA SHORE
suomen kielen emeritalehtori
Helsingin yliopistossa